

Gereben Ferenc. Boldogult olvasókoromban : írások a magyar olvasáskultúráról. Budapest: L'Harmattan : TIT Kossuth Klub, 2019. 297 p. (Ars sociologica) Bibliogr.: p. 285–297.

ISBN 978-963-414-560-8,
ISBN 978-615-81035-6-5

Boldogult olvasókoromban – Írások a magyar olvasáskultúráról

Összegzés, visszatekintés, számvetés? Mindegyik és egyik sem. Ahogy a szerző nevezi: szakmai önéletrajz-féle összeállítás, mely az impozáns méretű munkásság birtokában megenged magának némi formabontást, személyességet is.

A kötet címe egyértelműen *Krúdy Gyula* regényének címét parafrázálja. Legkedvesebb írójától származó legkedvesebb regénye címének átvétele részben saját letűnt olvasói világára (hisz ma már ő sem *úgy* és *azt* olvas, mint régen), részben pedig „*a mi nagy közös olvasói világunknak csendes alámerülésére, korszakváltó átalakulására*” utal némi rezignációval. A krúdys hangulat kicsit az egész tanulmánykötetet belengi.

A szerző sokrétű és sokoldalú szakmai eredményei mellett magánembri arcait és attitűdjeit is tükrözi számomra a kötet: az (öröm)-olvasó, a gondolkodó, a közéleti felelősséget érző, a választott hivatásának elkötelezett, a világos értékrendű „humán szociológus”-t. Éppen ez utóbbi minőségében emelt be a kötetbe más műfajokat is, könnyedebb, esszé-szerű írásokat, verselemzéseket, olvasónapló-titkokat, vele készült interjúkat. Itt és most mindenkinek módjában áll megismerni a hatalmas vizsgálatok, táblázat-halmazok háttérben kitaróan munkálkodó kutató meg-megcsillanó kellemes humorát, tūpontos valóságérzékelését, megfogalmazásainak eleganciáját.

Élvezettel böngészhetjük és hasonlíthatjuk össze a magunkéval a kisgyermekkorától nagypapa koráig bemutatott személyes olvasástörténetét, mely egy kicsit családtörténet is és életút is egyben. (*Olvasó voltam én is...*)

Külön érdekessége a kötetnek a részben családi vonatkozású a *Könyv és nagyvezüst...* című írása, mely egy művelt polgárfiúból lett kemény, de érző szívű katona szellemi portréját rajzolja meg, aki valóságos személy volt és leveleket írt a harctérről a Nagy Háborúban a bakfis Aranka úrleánynak, aki nem más lett a későbbiekben, mint G.F. nagymamája. A megmaradt és véletlenül megtalált levelek, fényképek sorsát 2017-ben önálló könyvben is feldolgozta és kiadta a szerző („*Most minden valamirevaló férfinak itt a helye*” címmel). A tábori levelezőlapok azt bizonyítják: a könyvek az élet leglehetőlenebb helyzeteiben is vigaszt és értelmet tudnak varázsolni.

Bepillantathatunk legbensőségesebb olvasónapló bejegyzéseibe (*Olvasónaplómból*), valamint versélményeibe (*Engedjétek hozzám a verseket!*), a diákkorától tanár koráig öt legjobban foglalkoztató *Pilinszky János Négy soros, Radnóti Miklós Razglednicák, Nagy László Ki viszi át a Szerelmet?* versek megküzdött, értő elemzéseibe. Ez utóbbit – a Nagy László verset – csoportos munka során közösen elemezték a szociológia szakos hallgatókkal, az eredményről az írás alcíme árulkodik (*Mit kell átvinni a túlsó partra? Beszámoló egy félsikeres pedagógiai kísérletről*). Az 1970-es, '80-as, '90-es évek országosan reprezentatív vagy éppen Kárpát-medencei érvényességű hatalmas felmérései, valamint rétegvizsgálatait adták meg azokat a tájékozódási és viszonyítási pontokat, magyarázatokat az olvasói elvárás-, magatartás-, életmód- és értékrend vonatkozásában, melyek alapművekké tették ezeket a vizsgálati jelentéseket, melyekre épülhetett a korszerű könyvtári és könyvtárosi munka

stratégiája a rendszerváltás előtt és után is. A nagy felmérések tanulmányai az egykori Könyvtártudományi Módszertani Központ olvasáskutatási osztályán rendszerint kollegiális közreműködéssel készültek, tükrözve a szakmai szolidaritást és műhelymunkát. Ezen vizsgálatok esszenciájából *Gereben Ferenc, Kamarás István, Katsányi Sándor, Nagy Attila* együtt alkották meg többek között az „olvasásismeret” könyvtárosképzésre szánt tananyagát olvasásszociológiai, olvasáslélektani, olvasáspedagógiai részegységekből összeépítve.

„A könyvtárosok középkorú nemzedéke elsősorban egykori kötelező irodalmuk szerzőjeként tartják számon, melyből kiérezhető az olvasásszociológiai és az identitástipológiai táblázatokkal való kényszerű bibelődés, valamint a vizsgadrukk nem éppen kellemes élménye...” – állapítja meg Gereben Ferenc elnéző mosollyal. Szakmánkon belül kétségtelenül ezek a munkái a legismertebbek, a legszámosabbak is egyben. Ebben a kötetben főként a rendszerváltást közvetlenül megelőző és követő, valamint az ezredforduló körüli időszakban keletkezett tanulmányok kaptak helyet (*Olvasáskultúránk a rendszerváltás sodrásában; Olvasáskultúránk az ezredfordulón*). A szerző számára is érdekes szembesülni a rendszerváltás sodrásában a korábbi felmérési tapasztalatokra alapozott várakozás, a kulturális illúziók és a némiképp csalódást okozó megvalósulás bekövetkeztével.

Az életműben – és így a kötetben is – fontos és megkülönböztetett helyet kapott a határon túli magyarság olvasáskultúrájának vizsgálata (*Identitástudat és olvasás – határon innen és túl*). Ezen belül négy rész tanulmányt olvashatunk: elsőként az anyanyelv, vagyis a magyar nyelv és a magyar identitás általános kapcsolatrendszerének legfontosabb szociológiai tényeit összefoglaló írását, majd pedig az identitás és az olvasáskultúra összefüggéseit vizsgáló, elemző tanulmányát. A harmadik, rövid publikáció a határon túli olvasási kultúrában az ezredforduló utáni időszakban bekövetkezett változásokról ad képet, végül a negyedik metszet a könyvolvasás határon túli „hogyanját”, az olvasási módokat igyekszik feltárni.

Az olvasás mennyiségi és minőségi jellemzőinek, összefüggéseinek évtizedeken keresztül vissza-visszatérő és összehasonlító vizsgálatai alapos, pontos és megbízható látellellettel szolgáltattak közvetlenül a könyvtáros szakma, de más kulturális szektorok számára is. A rendszerváltás időszakában azonban, úgy tűnt, megnőtt a tét. A társadalom értékrendje elindult az átrendeződés útján: a hagyományos közösségi értékek háttérbe szorultak, megnőtt az anyagi javak iránti fogékonyság és az élvezetvágy; a társadalmi szolidaritás gyengülni és töredezni kezdett. A jelenségek arról győzték meg és arra ösztönözték a szerzőt mint felelős kutatót, hogy a társadalomtudom-

mányok terén olyanfajta komplexitással kell foglalkoznia, mely „a kulturális és erkölcsi körjelenségeket, az értékrend, a szekularizáció és az identitástudat deformációit is görcső alá veszi”.

Az értékek vonzásában című fejezetben olyan írásokat találunk, melyek távolabbi horizontról vizsgálják az olvasáskultúra kérdéseit, a magyar társadalom lelkiállapotával, az olvasás érték környezetével, a vallásosság összefüggéseivel kölcsönhatásban.

Ez a szemléletváltozás régóta érlelődött a kötet szerzőjében. Baráti beszélgetésben többször emlegette kissé tréfásan, hogy az évtizedek során az olvasáskutatással egy olyan szűk és mély vágatba ásta le magát, ahonnan talán már nem is tud visszakozni. Az ezredforduló mégis meghozta számára az új irányt: a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Szociológiai Intézetében, ahová tanárnak szegődött, és a hallgatói kutatómunka folyamatos támogatása új feladatot, új lehetőségeket jelentett számára. Ennek a – mai napig tartó – szakasznak az elismerését fejezi ki az a 65. évi születésnap kötet, melyet kutatótársaivá felnövő tanítványai, a Fiatal Vallás- és Értékészociológusok Körének tagjai állítottak össze köszöntésére (*Ami rejtve van, s ami látható: Tanulmányok Gereben Ferenc 65. születésnapjára*).

Az *Egy új világ küszöbén* címet találjuk a megújulást illusztráló fejezet élén, mely tükrözi az új feladatokra való készen állást, a nyitottságot, a kitágult világ iránti érdeklődést. Az attitűd, amivel a megváltozott körülményekhez, kihívásokhoz igazodik, igen figyelemre méltó és példa értékű. „Egy hagyományos értékeken felnőtt olvasó és olvasáskutató a paradigmaváltás zajlásában hogyan próbál szembesíteni az új infokommunikációs technikák kihívásaival?” – ezzel az ajánlással kelti fel érdeklődésünket.

A folytonosan napirenden lévő nemzeti kánon körüli vitákhoz kapcsolódik a *Kellenek-e manapság a klasszikusok?* című írása, és itt olvashatjuk a Közép-Európai Innovációs Központ megrendelésére készült kutatás eredményeit, hallatlanul izgalmas interjúk idézeteivel (*Hagyományos és/vagy digitális olvasás*). A kötet elejére került *Levél Nemesek Ernőnek, abból az alkalomból, hogy 2007-ben emlékeztünk a Pál utcai fiúk megjelenésének századik évfordulójára* című írása az egész kötet erkölcsi tartását alapozza meg. A kötetet záró interjúban Gereben Ferencsel *Lázár Kovács Ákos* beszélget. Az interjú összerendezi a kötetben szereplő mozaikokat, egységes, rendkívül tiszteletre méltó pályaképet állít elénk.

Az életmű szerencsére nyitott, nap mint nap ma is gyarapodik, egyes írások a kötet lezárása előtt vagy éppenséggel a kötet számára készültek el, miközben csupán a legfontosabb publikációk jegyzéke mintegy 200 tételt tartalmaz.

Bartos Éva